

Η ΗΡΑ:

ΠΑΡΘΕΝΟΣ ΤΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΧΗΡΑ

1. Η αποκολύμνη Juno Ludovici. Κεφαλή αγάλματος κολοσσίων διαστάσεων που μνηθήκε από τον Goethe ως "η υψηλή έκφραση του δικού". Ρωμαϊκό αντίγραφο του 1. μ.Χ. αιώνα (μόλιον πορτρέτο πρηνήσισας της δυναστείας του Αυγούστου). Ρώμη, Museo Nazionale Romano.

Δρ Βάλια Ξενίδου-Schild

Διδάκτωρ Κλασικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου του Μονάχου

Οι θρησκευτικές δοξασίες σχετικά με τις γυναικείες θεότητες του ελληνικού δωδεκαθέου – άρρηκτα συνδεδεμένες με τις κοινωνικές μεταβολές των ιστορικών χρόνων, οι οποίες οδήγησαν στις διαφοροποιήσεις της γυναικείας κοινωνικής ταυτότητας – υπέστησαν αλλοιώσεις, που απασχόλησαν ιδιαίτερα και έντονα το ενδιαφέρον των θρησκευολόγων.

Η Ήρα, πρωτότοκη κόρη του Κρόνου και της Ρέας, σύζυγος του υψίστου των θεών, κατέχει την πρώτη, εξέχουσα θέση ανάμεσα στις θεές του Ολύμπου (εικ. 1). Είναι η προστάτις της ιερότητας του νόμιμου, θεσμοθετημένου γάμου και των γυναικών. Τα επίθετα που της αποδίδονται – τελεία, νυμφευμένη, γαμηλία, ζυγία – είναι ενδεικτικά για τη στενή σχέση της με τη συζυγική ζωή, και για το λόγο αυτό στα μνημεία της τέχνης απεικονίζεται ως νύφη (εικ. 2).

2. Ο Δίας και η Ήρα της ανατολικής ζωφόρου του Παρθενώνα. Η Ήρα, ένθρονη δίπλα στον Δία, απεικονίζεται με τη χαρακτηριστική χειρονομία της νύφης που, για πρώτη φορά μετά το γάμο, "ανακαλύπτει" – ανασύρει δηλαδή τον πέπλο που σκεπάζει το πρόσωπό της – μπροστά στο σύζυγό της, 440 π.Χ. Λονδίνο, British Museum.

Ως "τελεία", η συνθε-
στερη προσωπώμια της
Ήρας ως προστάτιδος του νόμιμου συζυγικού βίου, τιμάται με θυσιές από τις πα-
ντρεμένες γυναίκες. Ως "παίς",
"παρθένος", ή "νύμφη", λα-
τρεύεται από τις παρθένους
-τις ώριμες για γάμο κόρες,
μετά το τέλος της εφηβείας
τους-, και από τις χήρες ως
"χήρα". Αυτή η τελευταία προ-
σωπώμια της αποδίδεται, συμ-
φωνα με τον Παισανία (8, 22,
2), ειδικά στη Στύμφαλο, όπου,
κατά την εκεί παράδοση, ανα-
τράφηκε από τον γιο του Πε-
λασγού Τήμενο. Ο Τήμενος
ίδρυσε στη Στύμφαλο τρία ιε-
ρά προς τιμήν της θεάς: για
την Ήρα παρθένο· την Ήρα τε-
λεία και την Ήρα χήρα. Από τη
γραπτή παράδοση το επίθετο
χήρα (με τη σημασία της άδειας,
στερημένης, ελεύθερης
από άνδρα γυναίκας) γνωρι-
ζομύε μόνο από τους Στυμφά-
λιους. Παρόλο που δεν μπο-
ρούμε να τον γενικεύσουμε για
ολόκληρο τον ελληνικό χώρο, ο
συνδυασμός των τριών αυτών
επιθέτων με τα τρία, τα σημα-
ντικότερα, στάδια του γυναικει-
ού βίου στην αρχαιότητα (εφη-
βεία, έγγαμος βίος και ολοκλη-
ρωση του γυναικειού προορι-
σμού, στέρηση και μοναξιά της
προχωρημένης ηλικίας), είναι
ιδιαίτερα ελκυστικός.

Η Ήρα ήταν πάντοτε κεν-
τρική μορφή του ελληνικού
δωδεκαθέου. Η αρχαιτική ει-
κόνα της ως συζύγου του Διός
με προσωπικότητα δυνατή και
αυτοβούλη διαμορφώνεται ήδη
στο Έπος, ενώ η γνωστή ερι-
στική πλευρά του χαρακτήρα
της, απέναντι στο Δία κυρίως,
ερμηνεύτηκε ως άρνηση της
Ήρας, θεότητας "ιδίου δικαι-
ού", να υποταχθεί ακόμα και
στον ισχυρότερο των θεών του
Ολύμπου (Burkert 1977, 209).

Πολλές θεωρίες διατυπώ-
θηκαν σχετικά με την καταγωγή
της Ήρας, με την ουσία της θε-
κής της υπόστασης. Διάφορα
χαρακτηριστικά της, κυρίως
εκείνα που σχετίζονται με τη
βλάστηση και τη γονιμότητα
της γης (Simon 1985, 268 κ.ε.),
τη δεντρολατρία (Kipr 1974,

204 κ.ε.) και τον σεληνιακό κύ-
κλο (Kerenyi 1972, 103), έγιναν
αφετηρία για ερμηνείες που δη-
μιούργησαν έντονες αντιπα-
ράσεις μεταξύ φιλόλογών, ιστο-
ρικών, αρχαιολόγων και θρη-
σκειολόγων. Βέβαια μια ισχυρή
θεότητα είναι δυνατόν να θέσει
υπό την προστασία της περισ-
σότερους από έναν τομείς
(τους οποίους προγενέστερα
εκπροσωπούσαν άλλες γονιμι-
κές θεότητες), και ειδικότερα
στις περιοχές εκείνες, όπου εμ-
φανίζεται στο επίκεντρο της λα-
τρείας! Πρόσφατα διεκρινί-
στηκε πάντως ότι η Ήρα δεν
συνδέεται με τη γονιμότητα της
γης, αλλά ότι μέσω των δομικών
χαρακτηριστικών της σύλληψής
της εκφράζεται υποδειγματικά
η ανθρωπινή αντίληψη για τη
σχέση των συζύγων με γονο-
μική προσκόλληση στον ένα και
μοναδικό σύντροφο (Pötscher
1987, 137 κ.ε.).

Στον περιορισμένο αυτό
χώρο θα ασχοληθούμε μόνο με
τα τυπικά δομικά χαρακτηριστι-
κά της μορφής της θεάς στους

ιστορικούς χρόνους που, ανα-
λοίωτα από τις περιθωριακές
επιδράσεις διαφόρων δοξα-
σιών που αφορούν γυναικείες
θεότητες με διαφορετικές λει-
τουργίες, γίνονται αντιλήπτα
στις εκδηλώσεις της λατρείας
της. Αυτά τα ίδια χαρακτηριστι-
κά προδίδουν τις δεσμευτικές
για τους θνητούς κοινωνικές
απόψεις απέναντι στο γυναι-
κειό στοιχείο της πόλης-κρά-
τος, τις οποίες επέβαλαν οι
αντιλήψεις περί συζύγων.

Η λατρεία της Ήρας - δια-
πιστωμένη ιστορικά για τη
Μικηνική εποχή από τις πινακί-
δες της Γραμμικής Β' γραφής
των αρχαίων των ανακτόρων της
Ψύλα - διαδόθηκε ευρύτατα
και σε πολύ πρώιμες φάσεις της
ελληνικής ιστορίας: στην Αργο-
λίδα και στην Αθήνα, τη Σάμο,
το Ναύπλιο και τις Πλαταιές,
στην Εύβοια, την Κρήτη και τα
νησιά του Αιγαίου (Nilsson 1967,
427 κ.ε.). Το βασικότερο χα-
ρακτηριστικό των ιερουργιών για
την Ήρα αποτελεί ο "ιερός γά-
μος" της με τον Δία στη Σάμο,

Άγαλμα κόρης από τη Σάμο,
αποκαλούμενης λόγω της
ανσθηλιακής επιγραφής
"Ήρα του Χραμύτη".
560 π.Χ. Παρίσι, Μουσείο
του Λουβρού.

3. Μετόπη του ναού της
Ήρας (Ναός Ε) στον
Σελινόντιο, Σάχη "ιερού
γάμου" του Διός και της
Ήρας. Η χειρονομία "χείρ
έπι καρπού" συμβολίζει,
μέχρι και την ύστερη
αρχαιότητα, το δεσμό του
γάμου, 46 π.Χ.
Παλέρμιο, Museo Nationale.

4. Νόμισμα (ασητέρας) του Τραϊανού (αδελφός του 249-251 μ.Χ.) με παράσταση του αγάλματος της Ήρας της Σάμου θεμένου με κλαδί λυγαριάς.

5. Ξύλινο ανάγλυφο "ανατολιζόντας" ρυθμού από το Ηραίο II της Σάμου, που έχει, δυστυχώς, χαθεί. Ερωτική σκηνή ανάμεσα στον Δία (που κρατάει εγκλωσμένη την Ήρα απ' τους ώμους) αδρανώντας συγχρόνως το στήθος της) και την Ήρα. Γύρω στα 610 π.Χ.

παρά το γεγονός ότι ο ίδιος δεν εμφανίζεται ποθεν: η λατρεία τους δηλαδή δεν είναι κοινή και η Ήρα λατρεύεται μόνη της (εικ. 3). Αν και τα θεογάμια, ο ιερός γάμος των θεών, χαρακτηρίζουν και άλλα θεϊκά ζεύγη (Κόρη-Πλούτων, Δημήτρα-Ιασιών, Διώνυσος-Αριάδνη, Αφροδίτη κ.ά.), η "θηϊκή" σημασία που διαπνέει τον ιερό γάμο Ήρας-Διός είναι μοναδική². Και αυτό επειδή η Ήρα καταφύσκει μεν την ερωτική ηδονή, αλλά μόνο υπό την προϋπόθεση ότι πραγματοποιείται με τον ίδιο πάντα ερωτικό σύντροφο – άρχεται πριν ή μετά το γάμο: είναι το σημείο στο οποίο διαφοροποιείται από την επίσης προσταίδα του γάμου Αφροδίτη, της οποίας όμως η επιρροή αφορά τον ερωτισμό και τη γεννησια ορμή και δεν περιορίζεται στα όρια μιας αποκλειστικά μονογαμικής σχέσης.

Διάφορα δομικά στοιχεία λατρευτικών τελετών του ιερού γάμου προδίδουν την προέλευσή του από το τελετουργικό της μύησης των σεξουαλικά ώριμων κοριτσιών κατά το στάδιο της ενηλικίω-

σής τους. Οι αναλύσεις των H. Jeanmaires (1939), G. Thomson (1941) και A. Brelich (1961) κατέδειξαν με σαφήνεια ότι τον πυρήνα πολλών ελληνικών εορτών αποτελούν προγενέστερες, λησμονημένες αργότερα, μυητικές τελετές. Τα Πλυντήρια και τα Αρρηφόρια προς τιμήν της πολυούχου θεάς της Αθήνας: οι τελετουργίες στο ιερό της Ορθίας Αρτέμιδος στη Σπάρτη: τα "άρκτεια" της Βραυρωνίας Αρτέμιδος στην Αττική: ο "ιερός γάμος" και η "ιερή πορεία", ιερουργίες της λατρείας της Αφροδίτης, είναι μερικά από έναν μεγάλο αριθμό παραδειγμάτων.

Οι μυητικές τελετές, φαινόμενο κοινό "αρχαίων" αλλά και συγχρόνων κοινωνιών με πρώιμα χαρακτηριστικά, διακριτές και στα μεγάλα χριστιανικά μυστήρια (βάπτισμα, μετάληψη, χρίσμα, ευχέλαιο κ.ά.), έχουν στόχο τους την εισαγωγή, το πέρασμα ενός ατόμου από μια κατάσταση σε μια άλλη, άγνωστη ως τη συγκεκριμένη στιγμή. Το πέρασμα από την παιδική ηλικία στη ζωή του ενηλίκου, από τη μια ομάδα σε κάποια άλλη, από τη ζωή στο θάνατο. Οι τελετουργίες της μύησης χαρακτηρίστηκαν για το λόγο αυτό ως *διαβατήριες τελετές*, *rites de passage* (Van Gennep, 1909). Πρόκειται για δρώμενα με κοινωνικό και θρησκευτικό ταυτόχρονα χαρακτήρα, που αποβλέπουν στην υπέρβαση του έμφυτου φόβου ενόψει μιας άγνωστης κατάστασης. Στα πλαίσια των διαβατηρίων τελετών ο τελετουργικός θάνατος του μουσμένου οδηγεί στην ενσωμάτωσή του σε μια νέα κοινωνική ομάδα και πραγματικότητα. Ουσιαστικά συνιστά την αρχή μιας νέας ζωής. "Πεθαίνοντας ξαναγεννιέσαι!", δίδαξε ο ιεροφάντης στα μυστήρια της Ελευσίνας.

Οι μυητικές, διαβατήριες τελετές που μια ενδιαφέρουν σε σχέση με τη λατρεία της Ήρας – και ίχνη τους διαπιστώνονται σε μεταγενέστερες γιορτές, για τις οποίες διασώθηκαν πληροφορίες της γραπτής παράδοσης – συνδέονται με τη μύηση των εφήβων κοριτσιών, των παρθένων, στο στάδιο της ενηλικίωσης. Σηματοδοτούν δηλαδή εκείνο το ηλικιακό στάδιο του τέλους της

εφηβείας, όταν οι νεαρές θυγατέρες των πολιτών, βιολογικά ώριμες πια, πρέπει να μηθούν στα μυστικά της σεξουαλικότητας και να προετοιμαστούν για τα μελλοντικά τους καθήκοντα: το γάμο και τη μητρότητα. Στο ίδιο περίπου ηλικιακό στάδιο οι νεαροί έφηβοι, εγγράφονται στα μυστήρια της φαρτριάς τους και στους καταλόγους των δοκιμών στρατευομένων πολιτών, προτού τους δοθούν οριστικά και με όρκο τα όπλα του οπλίτη³. Έτσι η ενσωμάτωση, το πέρασμα σε μια νέα κατάσταση, σε μια νέα κοινωνική πραγματικότητα, ολοκληρώνεται με διαφορετικό για τα δύο φύλα τρόπο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα για την επιβίωση συστατικών της μύησης σε έθιμα της Ιστορικής εποχής έχουμε κυρίως από τη Σπάρτη και την Αθήνα.

Διάφορες ενδείξεις οδηγούν στη διαπίστωση ότι η Ήρα, προτού της αποδοθούν τα χαρακτηριστικά της σύζυγου *par excellence*, λατρεύεται ως παρθένος και αντιπροσωπεύει τις εφηβές νέες. Στο Ναύπλιο και την Ερμιόνη λατρεύεται ως Παρθένος: ο ποταμός Ίμβροςος στη Σάμο (όπου, σύμφωνα με την παράδοση των Σαμίων, γεννήθηκε κάτω από μια λυγαριά: Παιος, 7, 4) ονομάζεται αρχικά Παρθένος, ενώ το ίδιο το νησί – ιδιαίτερα σημαντικό κέντρο της λατρείας της, όπως και η Αργολίδα – έφερε το όνομα Παρθενία: τα Ηραία, η μεγάλη γιορτή των Ηλείων στην Ολυμπία, γιορτάζονταν την πρώτη μέρα του έτους, τον μήνα Παρθενώνα. Η λέξη παρθένος δεν χαρακτηρίζει τη βιολογική κατάσταση των εφήβων κοριτσιών πριν από την πρώτη τους σεξουαλική επαφή, όπως είθισται να ερμηνεύεται σήμερα, αλλά σηματοδοτούσε απλώς το τέλος της εφηβείας. Μία κόρη είναι "παρθένος", όσο ακόμα δεν έχει γεννησει, δεν έχει γίνει μητέρα. Στο τέλος της εφηβείας και πριν από το γάμο οι νέες προσφέρουν θυσίες, τα "προτέλεια", στην "Ήρα Τελεία" και τον "Δία Τελείο". Η θυσία του γάμου, που συνήθως ακολουθεί, ονομάζεται στις πηγές "γαμήλιον" (Nilsson 402) και η Ήρα φέρει στην περιπτώση αυτή το επίθετο "γαμήλια"⁴.

Το όνομα της Ήρας συνδέθηκε, μεταξύ άλλων, ετυμολογικά και με τις λέξεις "ώρα", "ωραίος", "ήρωας". Οι λέξεις σημαίνουν αντιστοίχως "εποχή", "ώριμος", και τον "ώριμο για κοινωνική και πολεμική ενσωμάτωση νέο", όχι τον ήρωα με τη μεταγενέστερη και τη σημερινή νεοελληνική σημασία του "ήρωικού"⁵. "Ωραία γάμου" σημαίνει συνεπώς η "ώριμη για γάμο", η κόρη στο άνω όριο της ηλικίας της.

Η Ήρα, ως αντιπρόσωπος των υπό μύηση παρθένων, του πρώτου σημαντικού ηλικιακού σταδίου στη ζωή μιας γυναίκας, είναι παρθένος και υψή ("Ήρα νυμφευμένη"), εφόσον δεν έχει γίνει ακόμα μητέρα. Το ετήσιο λουτρό στην πηγή Κάναθο, κοντά στο Ναύπλιο, που αναφέρεται από τον Πausανία (2, 38, 2 κ.ε.), δεν απέβλεπε στην επανάκτηση της παρθενίας της, αλλά συνδεόταν, όπως και το καθάρτηριο λουτρό των νεαρών μελλοντικών παρθένων (Muthmann 1975, 166 κ.ε.), με τη γονιμότητα και τη μητρότητα (Wagner 1982, 251).

Χαρακτηριστικά ίχνη υπολείμματα μητρικών τελετών των παρθένων, που φθάνοντας σε ηλικία γάμου απομακρύνονται κατά τη διαδικασία της μύησης για ένα διάστημα από την κοινότητα⁶ και έρχονται, όπως και οι εφήβοι, σε επαφή με τον φυσικό, άγριο κόσμο που προστατεύει η Άρτεμις, αντλώντας δύναμη από τη ζωόνο φύση (δέντρα, νερά), για

να ενσωματωθούν επιστρέφοντας ως νέα μέλη της κοινότητας, τέτοια ίχνη ανιχνεύθηκαν στις πανάρχαιες εορτές των Τοναίων της Σάμου και των Δαιδάλων στις Πλαταιές της Βοιωτίας (Pötscher 1987, 143).

Τα Τόναια της Σάμου

Σε σχέση με τη λατρευτική τελετή των Τοναίων στη Σάμο, ο Σάμιος ιστοριογράφος Μηνόδοτος (Jakoby, *FGrHist.* 542, και Αθηναίος 15, 672 b-e) αναφέρει τα εξής: Το λατρευτικό άγαλμα της Ήρας (άετος σάνις, ξόανο) μεταφέρεται με πομπή στην ακρογιαλιά, όπου υποβάλλεται σε θαλάσσιο λουτρό⁷. Επειδή στη συνέχεια το ξόανο δένεται με τα κλαδιά μιας παρακειμένης λυγαριάς⁸ επάνω στο δέντρο (εικ. 4), η εορτή αποκλήθηκε "Τόναια, τόνα ή τόναια". Μπροστά του τοποθετούνται διάφορα γλυκά εδέσματα (πλακούντες), ενώ σε απόσταση από το δεμένο άγαλμα οι συναγμένοι εορτάζοντες πίνουν, τραγουδούν και χορεύουν (Αθηναίος 15, 673 b-c). Μετά το τέλος της διασκέδασης το ξόανο λύνεται από τη λυγαριά και λούζεται πάλι στη θάλασσα, στις εκβολές του ποταμού Ιμβράσου⁹.

Φαίνεται πως τα Τόναια ακολουθούσαν τα Ηραία, ετήσια τοπική γιορτή στη Σάμο, όπου γιορταζόταν ο "ιερός γάμος" της Ήρας με τον Δία. Ο Όμηρος (*Ιλιάς* 14, 346 κ.ε.) αναφέρει ότι η Ήρα γοιτεύει τον Δία με τη μαγική ζώνη της

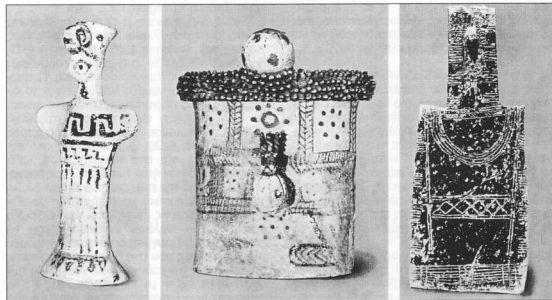
Αφροδίτης, προκαλεί τον έρωτά του και πλαγιάζουν μαζί τυλιγμένοι μέσα σε χρυσό σύννεφο! Η πρώτη τους ερωτική επαφή συμβαίνει πριν από το γάμο τους, κρυφά από τους γονείς τους (Ιλ. 14, 245 κ.ε.), όσο η Ήρα είναι παρθένος, και με δική της πρωτοβουλία (εικ. 5)!

Ο θεσμός της προγαμιαίας διακόρευσης, σύμφωνα με το παράδειγμα της Ήρας και του Διός, επιβάλλεται και στις βγαλύτερες των Σαμίων, που σμίγουν ερωτικά με τον μέλλοντα σύζυγο πριν από το γάμο τους. Με τον τρόπο αυτό (και σύμφωνα με τις αρχές της συμπληθητικής μαγείας που διέπουν τις θρησκευτικές εκδηλώσεις πρωίμων κοινωνιών) αποτρέπει στην αρχή μιας τόσο σημαντικής πράξης, όπως ο γάμος, ο κίνδυνος που ενυπάρχει σε κάθε αρχή. Όπως αποτρέπει

7. Κεφαλή της Ήρας από λατρευτικό άγαλμα του Ηραίου της Ολυμπίας, 600 π.Χ. Ολυμπία, Μουσείο.

Αργύρια νομίσματα της Κλασικής εποχής με κεφαλή της Ήρας. Προέρχονται από το Άργος (αριστερά) και την Κνωσό (δεξιά) και χρονολογούνται στο 400-360 π.Χ. και στο 350 π.Χ., αντιστοίχως. Λονδίνο, Βρεταν. Μουσείο.

6. Πήλινα ειδώλια από διάφορες περιοχές: 1. Βοιωτικό γυναικείο ειδώλιο του 6ου αι. π.Χ. 2. Πλευρικά, ειδώλιο του 6ου αι. π.Χ., από τη Βοιωτία. 3. Κυπριακό ειδώλιο του τέλους της 3ης χιλιετίας. Τα τρία παραπάνω ειδώλια ταυτίστηκαν από την Ε. Simon, λόγω της επιπέδης, χωρίς σωματοκόπη, μορφής τους, ως θαϊδακά.

επιπλέον και ο τραυματισμός, η αιμορραγία της διακόρευσης μέσα στα πλαίσια του γάμου, την πρώτη νύχτα (Pötscher 1987, 143, σημ. 327).

Τα Δαίδαλα των Πλατωναίων

Ο Πausανίας (9, 3, 1-9) και ο Πλούταρχος (στην πραγματεία του "Περί των εν Πλατωναίαις Δαιδάλων") μας παρέδωσαν την ακόλουθη περιγραφή του μύθου, της καταγωγής και της τελετουργίας μιας λατρευτικής τελετής των Βοιωτών, των Δαιδάλων.

Η Ήρα, θυμωμένη με το Δία, αποσύρεται μόνη (=χρηρά) στην Εύβοια (κατά την παράδοση των Στυμφαλών, στη Στύμωλα). Εκείνος, ψάχνοντάς την, καταφεύγει στον Κιθαιρώνα, επισημικό ηγεμόνα των Πλατωναίων, ο οποίος τον συμβουλεύει να υποκινήσει τη ζήλια της, κάνοντας πως είχε τάχα στο νου να παντρευτεί την κόρη του Ασωπού Πλάτεια. Η υποθέσιμη νύφη όμως δεν είναι παρά ξύλινη σανίδα σκεπασμένη με πέπλα, πάνω σε όχημα συρόμενο από ζεύγος βοδίων. Η Ήρα, αλλόφρων από τη ζήλια της, φθάνει πάραυτα επί τόπου, ξεσκίζει το φόρεμα της αντιζήλου και, ανακαλύπτοντας ευχарιστημένη ότι πρόκειται για απάτη, ξεροπαί σε γέλια. Σε ανάμνηση της συμφιλίωσης της με τον Δία οι Πλατωναίοι οργανώνουν τη γιορτή των Δαιδάλων, γιατί "δαίδαλα ονόμαζαν οι παλαιοί τα ξύλινα ξόανα" (εικ. 6).

Η τελετή εξελίσσεται ως εξής: οι Πλατωναίοι πηγαίνουν σε έναν δρυμό κοντά στις Αλαλκομένες, κόμβος οριζμένων σηματοδομένες από κοράκι δρυς, και από το ξύλο τους κατασκευάζουν 14 δαίδαλα, αντιστοιχούντα σε 14 βωιπιτικές πόλεις. Ο Πλούταρχος συμπληρώνει ότι τα ξόανα οδηγούνται πάνω σε αμάξι και παρουσιάζονται ως νυμφευτριάς, μιας παρανύμφου, στον ποταμό Ασωπό, όπου οι τριτανίδες νύμφες είχαν ετοιμάσει το νυφικό λουτρό. Κατόπιν οδηγούνται τα αμάξια από το ποτάμι προς την κορυφή του Κιθαιρώνα, όπου, σε ειδικά για το σκοπό αυτό κατασκευασμένο βωμό, θυσιάζονται σφάγια: αγελάδα για την Ήρα και ταύρο για τον Δία. Μαζί με τα παραγεμισμένα με κρασί και θυμιάματα εξλαστήρια ζώα καίνε και τα δαίδαλα¹⁰. Ο βωμός καίγεται επίσης μαζί με τα σφάγια, ενώ οι τεράστιες φλόγες της θυσίας γίνονται ορατές σε μεγάλη απόσταση. Πρόκειται δηλαδή για βωμία ολοκαυτώματος, θυσία εξαγνισμού.

Δύο στοιχεία συνδυάζονται από τους Πλατωναίους στη γιορτή των Δαιδάλων: η τελετή του "ιερού γάμου", με επίκεντρο το νυφικό καθαριστικό λουτρό, και το αρχαιότερο και κυριότερο στοιχείο της τελετής, η μεγάλη πυρά σε περιοπτική κορυφή του Κιθαιρώνα. Το ολοκαύτωμα σφαγίων και ξόανων αποτελεί στοιχείο ενδεικτικό για την προγενέστερη από τη διαμόρφωση των ολυμπικών θεών καταγωγή της τελετής. Επειδή η Ήρα, μέσα στην πόλη των Πλατωναίων, τιμώνταν από τις ανύπαντρες κόρες (που επιθυμούσαν την ευδόωση του γάμου τους) ως "τελεία" και ως "νυμφευμένη"¹¹, ήταν ευκόλο να συνδεθεί στην ίδια πόλη η γιορτή των Δαιδάλων και με τελετή ιερού γάμου. Η Ήρα προσδιορίζεται τελετουργικά ως σεξουαλικά ώριμη παρθένος που, μετά την εξόντωση της αντιζήλου της,

παντρεύεται έναν άνδρα, απαιτώντας να είναι αποκλειστική ερωτική του σύντροφος. Στις αυστηρά πατριαρχικές κοινωνίες που βασίζονται στην οικογένεια, οι σταθερές σχέσεις ενδιαφέρον τις μεν γυναικείες λόγω της ανατροφής των παιδιών, τους δε άνδρες λόγω της απόκτησης νόμιμων απογόνων και κληρονομών των οίκων τους. Γι' αυτό στους ιστορικούς χρόνους αποδίδεται στο γάμο ιδιαίτερη αξία και σημασία. Η εκτέλεση των κατάλληλων λατρευτικών τελετών συντέλουσε στην ευδωσία του.

Το στοιχείο της ζήλοπατίας – όπως και το χαρακτηριστικό της "κακής μητριάς" που αποδόθηκε στην Ήρα σε σχέση με τον Ηρακλή – δεν έχει βεβαίως σχέση με τη λατρεία, αλλά προβάλλεται στα χαρακτηριστικά της θεάς από τις ανθρώπινες εμπειρίες και αντιλήψεις. Το φαινόμενο αυτό απαντάται πάρα πολύ συχνά στη μυθολογία, αφού οι άνθρωποι δημιουργούν τους θεούς σύμφωνα με τα μέτρα τους.

Τα Ηραία της Ολυμπίας

Η Ολυμπία είναι ο κατ'εξοχήν ιερός τόπος λατρείας του Διός. Ακόμα και εδώ όμως ο ναός ο αφιερωμένος στην Ήρα είναι πολύ αρχαιότερος του περιφημίου ναού του Διός (εικ. 7). Μέσα στο άδυτο του καινούργιου ναού της, μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 423 π.Χ., ήταν στημένο το λατρευτικό χρυσελεφάντινο σύνταγμα του Πολυκλείτου, που γνωρίζουμε μόνο από την περιγραφή του Πausανία (5, 17, 1). Ο Δίας απεικονιζόταν ως πολεμικός θεός, όρθιος, με κράνος και αρματώμενος, η Ήρα καθισμένη δίπλα του, ένονη, με ρόδι στο ένα χέρι, σκήπτρο στο άλλο¹² και στολισμένη με πολύ, το διδύχημα των θεών, που έφερε παράσταση των Χαρίτων και των Ωρών.

Σε μυητικές τελετές μας οδηγεί επίσης, εκτός από τις τελετουργίες του ιερού γάμου, και η μεγάλη γιορτή των Ηραίων της Ολυμπίας, η οποία γιορταζόταν την πρώτη μέρα του έτους, τον μήνα Παρθενώνα. Τα Ηραία εκτελούσαν νεοαρχαϊκή διαφόρων ηλικιών (Πaus. 5, 16, 2-3) και επικεντρώνονταν στον αγώνα δρόμου των παρθένων. Ο αγών αυτός μας είναι γνωστός και από τη Σπάρτη¹³ (Wagner 1982, 186).

Στους ολυμπιακούς αγώνες της Κλασικής εποχής, οι οποίοι έλκουν την καταγωγή τους από τα Ηραία (Weniger 1905, 30; Kerényi 1972, 108; Drees 1962, 120), η συμμετοχή υπάνδρων γυναικών ήταν αυστηρά απαγορευμένη. Οι παρθένες, αντίθετα, οι νεαρές έφηβες, είχαν το δικαίωμα να τους παρακολουθήσουν από κοντά. Μοναδική εξαίρεση συμμετοχής παντρεμένης γυναικας αποτελούσε η ιερεία της Δημήτρας Χαμύνης (Πaus. 6, 20, 9), η οποία παρακολουθούσε τους αγώνες από περίοπτη θέση, καθισμένη σε βωμό που ήταν τοποθετημένος απέναντι ακριβώς από την επιτροπή των ελλανοδικών. Από τον υποδειγματικό χαρακτήρα της μοναδικής αυτής εξαίρεσης διαφαίνεται πως αρχικά η λειτουργία των ενήλικων γυναικών πρέπει να ήταν σημαντική. Πράγματι οι έμπειρες υπάνδρες γυναικας, οι ίδιες που στη διάρκεια της μυσής αναλαμβάνουν την ευθύνη της διδασκαλίας των κοριτσιών σε σχέση με τις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα που θ' αντιμετώπιζον στον έγγαμο

Ξύλινο αγαλμάτιο της Ήρας με "πυλέωνα", από το Ηραίο II της Σάμου. 650-630 π.Χ. Βοθύ, Μουσείο.

